

DETTE BØR DU VITE

OM EF

kr. 3,-

KAN BRATTELI
GJØRE SOM HAN
ØNSKER?

PAY FORLAG A/S

www.pdf-arkivet.no/eec/ (2022)

DETTE BØR DU VITE

OM EF

Dette heftet er skrevet av Ottar Hellevik, som er amanuensis ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo. Han har lenge arbeidet med en undersøkelse om utenrikspolitiske avgjørelsesprosesser i Norge, og har skrevet flere artikler om dette emnet i fagtidsskrifter. Han har utgitt avhandlingen "Stortinget – en sosial elite?" og læreboka "Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap".

Seriens redaksjonsutvalg: Fredrik Engelstad, Erling A. Hansen, Arne Kokkvoll, Dag Seierstad og Rune Slagstad.

"Det norske Arbeiderparti er en av de største maktfaktorer i norsk politikk. Det er innenfor dets rekke at vår tilknytningsform til EF kanskje får sin reelle avgjørelse. På denne bakgrunn får selve avgjørelsesprosessen i partiet stor offentlig interesse. Den kan belyse viktige sider ved vårt styresett i dag. Det indre partiliv er ikke lenger noen privatsak. Partiene har selv innsett dette. De har åpnet sine landsmøter og de gir pressen opplysninger i stadig større utstrekning. Men viktige ting vil de alltid forsøke å holde for seg selv. Ikke minst de taktiske organisasjonsopplegg. Disse kan bli avgjørende for politikken innhold."

Slik innledet Arve Solstad i Dagbladet presentasjonen av den artikkelserien som i dette heftet finnes i samlet form. I tillegg til de 7 opprinnelige artiklene er det valgt ut sitater fra ulike kilder som illustrerer og utfyller diskusjonen i teksten.

Hva er det som kjenner ut behandlingen av EF-saken i Arbeiderpartiet? I vedtaket på landsmøtet i mai 1971 heter det at "det endelige standpunkt vil bli tatt først når alle sider ved markedsspørsmålet er klarlagt og drøftet i en bred, demokratisk saksbehandling i alle partiorganer." Det er imidlertid innenfor Arbeiderpartiet blitt rettet sterk kritikk mot behandlingen av EF-saken, en har hevdet at partiledelsen ikke har etterlevd landsmøtevedtaket. Partisekretær Ronald Bye, som selv er kommet sterkt i skuddlinjen etter at hans opplegg for behandlingen av EF-saken ble kjent i mars, har avvist kritikken med at en følger "vanlig organisasjonsmessig praksis".

I dette heftet skal vi se nærmere på hva som skjuler seg bak dette begrepet, hvordan den organisasjonsmessige praksis faktisk har artet seg i viktige stridsspørsmål i etterkrigstida, slik dette er avdekket i historiske studier. Det viser seg at selv om partiledelsen har møtt sterk opposisjon, endatil fra et flertall i stortingsgruppa, har den kunnet få sin linje gjennom, mye takket være maktmidler lederskapsposisjonen gir mulighet for å bruke. De sakene vi skal se på, som er blitt ansett som meget viktige og som det har stått sterk strid om, gir ikke noe bilde av hvordan avgjørelsesprosessen vanligvis arter seg innenfor Arbeiderpartiet. De viser hva partiledelsen *kan* når den virkelig vil.

Et kjennetegn på demokratisk saksbehandling er at opposisjonelle grupper får rimelige muligheter til å presentere og forsøke å vinne flertall for sitt syn. Det er derfor ikke noe svar på kritikken mot behandlingen av EF-saken i Arbeiderpartiet at en følger vanlig organisasjonsmessig praksis, så lenge denne kan avvike sterkt fra det de fleste vil legge i begrepet "bred og demokratisk behandling". For at denne betegnelsen skulle være dekkende, måtte partiledelsen sørge for at EF-motstanderne fikk bedre arbeidsmuligheter enn det den "organisasjonsmessige praksis" vanligvis gir opposisjonelle grupper innenfor partiet. Situasjonen synes imidlertid tvert om å være at ledelsen gjør sitt beste for å utnytte alle sine muligheter for å

utmanøvrere en opposisjon lavere nede i partihierakiet. De stadige henvisningene til den "brede og demokratiske saksbehandlingen" tjener til å legitimere det sterke presset partiledelsen legger på EF-motstandere i stortingsgruppa og ellers i partiet for å få dem til å bøye seg for flertallsvedtaket på det kommende landsmøtet.

En effektiv organisasjon som kan mobilisere medlemmene til innsats for den linjen partiledelsen staker ut, har uten tvil betydd mye for Arbeiderpartiets slagkraft og sentrale rolle i norsk politikk. Når en ved hjelp av "vanlig organisasjonsmessig praksis" forsøker å gjøre debatten om partiets standpunkt i EF-spørsmålet til en sentraldirigert mobilisering av støtte for ledelsens linje, kan det likevel spørres om opplegget er tilpasset den kritiske situasjonen partiet befinner seg i, med sterkt delte meninger om et fundamentalt politisk spørsmål. Håpet til 1971-landsmøtet om at "den videre behandlingen av markedsspørsmålet innenfor arbeiderbevegelsen må skje på en måte som ikke leder til skadevirkninger, men tvert om styrker bevegelsen innad og utad", synes i dag å befinne seg i overhengende fare for å bli gjort til skamme, takket være den harde linjen ledelsen i Arbeiderpartiet og LO følger.

1. Kan Bratteli gjøre som han ønsker?

I Dagbladets nyttårsenquete for 1972 kom professor Jens Arup Seip med følgende spådom om utfallet av EF-striden:

"... hvis Bratteli vil vi skal bli medlemmer, så blir vi det. Han kan gjøre som han selv ønsker, fordi han kontrollerer partiet og dermed også de velgerne som tilhører Arbeiderpartiet."

Grunnlaget for spådommen er historisk erfaring, i tidligere stridsspørsmål har partiledelsen fått det slik som den ønsket. Seip nevner spesielt NATO-saken. Knut E. Eriksen har skrevet en meget grundig og veldokumentert hovedoppgave i historie om avgjørelsesprosessen innenfor Arbeiderpartiet i dette spørsmålet. Her får vi et bilde som gir oss noe av bakgrunnen for Seips spådom.

NATO-AVGJØRELSEN

Utfallet på striden var som kjent at ledelsen i Arbeiderpartiet på landsstyremøtet og landsmøtet i februar 1949 fikk overveldende støtte for sitt syn. Opposisjonen mot NATO samlet ikke stort mer enn en tiendedel av stemmene i de to organene. Den endelige voteringen på landsmøtet var enstemmig, og i sluttbehandlingen i Stortinget 29. mars var det bare to Ap-representanter som stemte mot.

Men hvordan var situasjonen da spørsmålet om tilslutning til en vestlig militærallianse ble brakt på bane av kretser innenfor sentralstyret i begynnelsen av 1948? Flere regjeringsmedlemmer gikk mot en slik nyorientering av utenrikspolitikken. Det samme gjaldt majoriteten i Arbeiderpartiets stortingsgruppe. Det store flertall av partiets aviser som tok opp dette spørsmålet, gikk også mot ledelsens linje.

Denne situasjonen var ikke vesentlig endret ved nyttår 1949. Av arbeiderpartiavisene var det fram til landsmøtet bare omkring en tiendedel som aktivt

støttet ledelsens standpunkt, en tilsvarende gruppe tok ikke stilling, mens den resterende halvparten syntes å foretrekke en nordisk løsning. Fremdeles var flertallsstemningen mot NATO i stortingsgruppa.

Også i regjeringen var det sterke betenkeligheter mot en atlantisk forsvarsallianse. Kort tid etter var altså likevel saken brakt vel i havn for partiledelsen.

SPANIA-SAKEN

Det finnes også andre interessante hovedoppgaver i historie som belyser hvordan viktige utenrikspolitiske spørsmål er blitt behandlet innenfor Arbeiderpartiet. For eksempel har Edgeir Benum tatt for seg Spania-saken, striden rett etter den annen verdenskrig om Norges diplomatiske og økonomiske relasjoner med Franco-Spania. På møtet i Stortinget 17. juni 1947 var det bare en Ap-representant som stemte for et forslag fra kommunistene med kritikk av at regjeringen hadde normalisert de diplomatiske forbindelsene uten å legge saken fram for Stortinget. Men fra mars 1946 da spørsmålet ble aktuelt og helt ut til februar året etter, var en betydelig del av stortingsgruppa – kanskje flertallet – mot partiledelsens linje, og en hadde en rekke harde oppgjør. Fagbevegelsen, i første rekke organisasjoner på grunnplanet, var sterkt engasjert. På en rekke arbeidsplasser gikk en til direkte aksjoner, som losse- og transportnektelse av varer til og fra Spania.

Men så snart ledelsen i Arbeiderpartiet kom fram til at en aktiv linje overfor Franco kunne få skadevirkninger for norsk økonomi, fikk de altså temmelig raskt satt sitt syn igjennom i fagbevegelsen og stortingsgruppa. Høsten 1948 ønsket så regjeringen å normalisere også de økonomiske forbindelsene. Ved en prøveavstemning i stortingsgruppa fikk den flertallet mot seg, men bestemte seg likevel for å trumfe saken igjennom. Igjen måtte opposisjonen kapitulere.

PÅSKEOPPRØRET

Et tredje eksempel på at ledelsen er sluppet helskinnet ut av en vanskelig situasjon, er det såkalte påskeopprøret i 1958. I sin hovedoppgave viser Fredrik Hoffmann hvordan Sosialistisk studentlags aksjon, som tok sikte på å binde regjeringen til å legge ned veto mot vest-tysk atomopprustning i NATO, i løpet av påsken og den første tida etter oppnådde tilslutning fra et flertall av Arbeiderpartiets stortingsrepresentanter (43), og fra et flertall av LO's grunnorganisasjoner (450–500). På tross av oppslutningen fikk "opprøret" ikke de konsekvenser for utenriksledelsen eller dens politikk som mange hadde fryktet eller håpet i det aksjonen ble kjent.

LEDELSE OG OPPOSISJON

Det er selsagt en rekke ulike faktorer som må trekkes inn i et forsøk på å forklare hvorfor det vi kan kalle høyre-linjen seiret i disse tre sakene. For eksempel standpunktene hos aktører på den internasjonale arena eller hos de ulike politiske grupperinger hjemme i Norge. Det spørsmål som her skal reises er imidlertid hvilken betydning det kan ha hatt at den ene linjen ble forfektet av partiledelsen og den andre av opposisjonelle grupper lavere nede i partihierakiet. Har partiledelsen midler som gir den mulighet for å få satt sitt syn igjennom, endatil overfor en opposisjon som i utgangsfasen synes å ha flertall i viktige organer innenfor arbeiderbevegelsen?

Dette spørsmålet har tidligere opptatt mange av de som har studert avgjørelsesprosessen i partier og organisasjoner. Et av de mest kjente svarene ble gitt av den tysk-italienske sosiologen Robert Michels i 1911, i en bok om forholdene innefor sosialdemokratiske partier. Her satte han fram den berømte påstanden om "oligarkiets jernlov", at det i partier utvikler seg et lederskap som uten kontroll fra medlemmenes side treffer alle viktige avgjørelser.

FÅMANNSELVE I PARTIER

Uansett hvor sterkt et parti hyller demokratiske prinsipper eller hvor demokratisk det formelle regelverket er, så vil de oppgaver partiorganisasjonen står overfor resultere i et fåmannselve, hevdet Michels. For at medlemmene av arbeiderklassen skulle kunne utnytte sin tallmessige styrke i kampen for å oppnå politiske rettigheter, måtte de organisere seg. Organisasjonens behov for løpende avgjørelser i en rekke saker umuliggjorde massedeltakelse og førte til delegering av myndighet til noen få medlemmer. Etter som sakenes antall og kompleksitet økte, gikk så disse lederskapsposisjonene over fra å være en deltidsbeskjeftigelse som gikk på omgang, til å bli en fulltidsjobb for et fast lederskap.

De ferdighetene som dette profesjonelle lederskapet etter hvert tilegnet seg, sammen med den byråkratiske saksbehandlingen som en effektiv koordinering av partiets virksomhet krevde, ble midler for ledelsen til å dominere medlemmene. Det oppsto en kløft mellom ledes og medlemmers forutsetninger for å gjøre seg gjeldende i avgjørelsesprosessen, samtidig som ledelsen ble mer og mer integrert i den etablerte samfunnseliten og etter hvert identifiserte seg med den framfor den klassen de selv var utgått fra og skulle representere.

PARDOKS

Michels konkluderer altså med det paradoks at en politisk bevegelse som tok sikte på å utvide det almenne demokrati selv utviklet seg til et oligarkisk parti. Gyldigheten av påstanden hans om fåmannselvets uungærlighet er blitt mye diskutert i fagkretser. I neste avsnitt skal vi se på ulike synspunkter som har vært hevdet når det gjelder tilstanden i norske partier, og da spesielt Arbeiderpartiet.

JENS ARUP SEIP: "Lojalitetsfølelse er et bånd mellom medlemmer og ledelse, men et bånd som medlemmene har om livet og lederen i hånden." (*Fra embedsmannsstat til ettparti-stat, side 29.*)

2. Partidemokrati eller fãmannsvelde.

Arbeiderpartiet har en særpreget fortid hva maktkamp mellom etablert ledelse og opposisjon angår. Den nåværende ledelsen er arvtakere av den "fagopposisjonen" som i 1918 erobret makten i partiet, blant annet ved hjelp av en effektiv utnyttning av representasjonsreglene for landsmøtet. For å hindre at senere opposisjonelle grupper skulle kunne få istand likende kupp, sørget den nye ledelsen for å endre reglene slik at landsmøteutsendinger ikke lenger ble valgt direkte av lokallagene. I tillegg kom så forbudet mot fraksjonsvirksomhet, som i praksis gjorde det noe nær umulig å organisere en effektiv opposisjon innenfor partiet.

FÅMANNSVELDE I ARBEIDERPARTIET

Utviklingen innenfor Arbeiderpartiet har fått Jens Arup Seip til - hevde at partiet er sterkt preget av fãmannsvelde, også før han ved årsskiftet spådde at Bratteli vil få det som han ønsker i EF-saken. Med et bilde som er helt i oligarki-teoretikeren Michels ånd sier han et sted at impulsene som går ovenfra og nedover har økt i den grad at partiet fra å være en bevegelse er blitt et redskap til å bevege med.

Fra statsvitenskapelig hold er det kommet innsigelser mot Seips kategoriske beskrivelse av Arbeiderpartiets oligarkiske karakter. Dels har en vist til de begrensninger som formelle partivedtekter, desentraliserte avgjørelser (spesielt ved nominasjon til Stortinget) og andre forhold setter for ledelsens innflytelse. Dels har en pekt på det urimelige ved påstanden. Hvordan skulle det være mulig å oppnå aktivitet fra medlemmene og oppslutning fra velgerne dersom ledelsen stadig handler i strid med deres oppfatninger?

Disse invendingene synes avgjørende dersom påstanden om fãmannsvelde tolkes dit hen at ledelsen i enhver sak handler over hodet på medlemmene, og på tvers av deres interesser. Michels gikk selv nokså langt i den retningen. Han hevdet at ledelsen i de sosialdemokratiske partiene utviklet interesser som var i strid med medlemmenes.

NÅR HAR VI OLIGARKI?

I dag brukes gjerne oligarkibegrepet i en svakere betydning, en spør om i hvilken grad det finnes muligheter for at opposisjonelle grupper kan vinne fram med sitt syn innenfor partier eller organisasjoner. Diskusjoner av hvorvidt det forekommer fãmannsvelde i denne betydningen har ofte hatt et teoretisk preg. Fra flere hold er det derfor etterlyst undersøkelser av konkrete avgjørelser, i saker der ledelse og medlemmer var uenige i utgangsfasen. Studiene til norske historikere av hva som skjedde i Spania-saken, NATO-saken eller i forbindelse med påskeopprøret, som vi så på i forrige avsnitt, er nettopp eksempler på slike undersøkelser.

MOTSETNINGER UNNTAKET

Hovedtyngden av saker som behandles i et parti er uten tvil spørsmål der enten ledelsen og de øvrige medlemmene er enige i utgangspunktet, eller der ledelsen opprinnelig har et avvikende syn, men velger å akseptere flertallssynet uten videre. Gjennom behandlingen av slike ukontroversielle saker kan ledelsen bygge seg opp en reserve av lojalitet og entusiasme hos medlemmene, som den kan tære på i de sjeldne tilfellene der ledelsen har et avvikende syn som den ønsker å presse gjennom.

I dette perspektivet blir altså ikke spørsmålet om avgjørelsesprosessen i et parti er preget av demokrati eller fåmannsvelde et spørsmål om hvorvidt ledelsen opptrer egenmektig i enhver sak, men om hva den kan oppnå overfor en sterk opposisjon i de få sakene der det virkelig betyr noe for ledelsen å få satt sitt syn igjennom. Det er i slike tilfeller at partidemokratiet settes på prøve. Det vil også gjerne være tale om avgjørelser som fastlegger rammen for en rekke senere vedtak, som NATO når det gjaldt forsvarspolitikken, eller EF når det gjelder de fleste samfunnsområder.

OPPOSISJON HØYT OPPE

Det kan være grunn til å understreke tre ting når det gjelder hva vi mener med fåmannsvelde. For det første settes ikke lederne opp mot de menige medlemmer av partiet. I en så ujevn konflikt ville trolig ledelsens syn slå gjennom så raskt at den opprinnelige uenighet knapt ville la seg registrere. Problematikken demokrati – fåmannsvelde blir først aktuell når den øverste ledelsen (den indre krets i sentralstyret for Arbeiderpartiets vedkommende) møter motstand på et høyt nivå i partihierarkiet, som tilfellet var i Spania-saken, NATO-saken eller striden om opprustningen av Vest-Tyskland.

GRADER AV OLIGARKI

For det annet må oligarki oppfattes som et spørsmål om grader. Ledelsens muligheter for å vinne fram vil variere fra parti til parti og sak til sak, avhengig av en rekke omstendigheter. Det er for eksempel grunn til å tro at ledelsen i Arbeiderpartiet har bedre muligheter for å etablere et fåmannsvelde enn ledelsen i de andre større norske partiene, samtidig som deres muligheter for å lykkes i EF-saken trolig er mindre enn i de tidligere stridsspørsmålene.

EGENINTERESSE

For det tredje er det ingen grunn til å se uenighet mellom ledelse og medlemmer som et resultat av at ledelsen forfølger snevre egeninteresser, slik Michels gjorde. En kan vel for eksempel vanskelig beskyldte Bratteli for å skjele opportunistisk til muligheten for stemmegevinster ved kommende valg når en ser på den linjen han har fulgt i EF-spørsmålet, som tvert imot for overskuelig framtid kan berøve Arbeiderpartiet alle muligheter til å komme i nærheten av et flertall av stortingsmandatene.

HERSKETEKNIKKER

Vi har sett hvordan utfallet av viktige utenrikspolitiske avgjørelser innenfor Arbeiderpartiet i etterkrigstida synes å illustrere påstanden om fåmannsvelde i partier: at ledelsen rår over midler som gjør det vanskelig selv for en sterk

MARTIN TRANMÆL: opposisjonslederen som etter å ha klatret til topps i partiet i 1919, trakk stigen opp etter seg, slik at senere opposisjonsgrupper ikke skulle kunne kopiere bedriften.

opposisjon høyt oppe i partihierarkiet å vinne fram med sitt syn. Disse virkemidlene faller naturlig i to kategorier.

MENINGSDANNELSEN

I den første har vi de som gir ledelsen et overtak når det gjelder å påvirke meningsdannelsen i partiet. Utfallet på den politiske striden avhenger av hvem som kan mønstre et flertall for sitt syn blant viktige grupper av deltakere i avgjørelsesprosessen, som landsmøtedelegater, deltakere i folkeavstemningen, stortingsrepresentanter, for å nevne noen. I kampen for å påvirke fordelingen av standpunkter innenfor de ulike organene byr lederskapsposisjonen på en rekke fordeler, som vi skal se eksempler på i de neste avsnittene.

AVGJØRELSESPROSESSEN

Parallelt med kampen om stemmene foregår det en tautrekning om hvordan avgjørelsen egentlig skal fattes. Det er langt fra gitt hvilke instanser som når, på hvilken måte og med hvilken effekt skal få ta stilling til stridsspørsmålet. Vi kan bare tenke på betydningen av spørsmål som: Skal det holdes uravstemning i LO? Skal den norske folkeavstemningen komme før eller etter den danske?

Den endelige avgjørelsen kan derfor ikke bare sees som et resultat av endringer i standpunktfordelingen innenfor ulike organer, de vil også avhenge av hvor, når, etc., fordelingen av standpunkter blir talt opp. Vi skal se eksempler på hvordan dette er utnyttet med stor effekt av partiledelsen i tidligere stridsspørsmål.

3. Partiledelse og meningsdannelse.

I kampen om stemmene, når motstandere skal omvendes og usikre overbevises, har partiledelsen en rekke fordeler fremfor opposisjonen. Lederskapsposisjonen inngyter respekt og tillit, og tilfører innehaverne kunnskaper og ferdigheter som vanlige medlemmer ofte vil ha lite å stille opp mot. Dette ble, ifølge Benum, i hans bok om Spania-saken, bevisst utnyttet av Arbeiderpartiledelsen: *"De personene som ble brukt til å tale ledelsens sak skulle alltid være overlegne dem de talte til – organisasjonsmessig og med hensyn til sakkunnskap."*

KONTAKTEN UTAD

Ledelsen representerer partiet utad, og får dermed ofte sjansen til å formidle ytre begivenheter på en måte som passer dens politikk. I Spania-saken hadde for eksempel opposisjonen på fagkongressen små muligheter for å kontrollere ledelsens opplysninger om at en humanitær hjelpeaksjon ville være tilfredsstillende for spanske eksilpolitikere. I NATO-saken var det ledelsen som formidlet opplysningene om hvilke krav svenskene hadde til norsk opprustning i et nordisk forsvarsforbund, eller hvordan USA stilte seg til et slikt forbund.

SAMARBEIDSRELASJONER

Kontakten utad gir også ledelsen anledning til å etablere samarbeidsrelasjoner med ledere for politiske organisasjoner partiet offisielt står i et motsetningsforhold til. I

Samarbeidet mellom Rederforbundet og Regjeringen begrenset seg ikke bare til arbeidet med å framskaffe opplysninger eller lage betenkninger. Det møtet som vi har sett at direktør Egeland hadde med ekspedisjonssjef Andersen den 18. januar 1947, ble brukt til å planlegge og klargjøre såvel Regjeringens som Rederforbundets taktiske disposisjoner. Møtet gjaldt ikke bare planlegging av opptreden overfor de konstitusjonelle organene, men også overfor pressen og enkelte politiske grupper, særlig Høyre-gruppen på Stortinget. Den taktikken man kom fram til på dette møtet hadde for Rederforbundets vedkommende tre hovedkomponenter:

- 1) Saken måtte holdes ute av de borgerlige avisene.
- 2) Man måtte hindre at Høyre-gruppen engasjerte seg for sterkt på skipsfartens side.
- 3) Rederforbundet skulle gå direkte til sentraladministrasjonen og Regjeringen med sine ønsker.

Rederforbundet hadde all interesse av at saken ble holdt ute av offentlighetens lys. Hvis saken skulle bli gjenstand for debatt i partipressen eller på annen måte komme inn i den politiske strid mellom partiene, kunne man risikere at meningene ble polarisert etter de vanlige politiske skillelinjene i den politiske debatten, f.eks. mellom Arbeiderpartipressen og den konservative pressen. Det kunne igjen i sin tur bidra til en tilsvarende polarisering i Stortinget, noe som Rederforbundet ikke var interessert i, da det ville gjøre mulighetene for å løse saken igjennom mindre. Ved å holde saken ute av den borgerlige pressen, ville man i stedet oppnå at motsetningene i en eventuell avispolemikkk kom til å danne seg mellom Arbeiderpartiets og Kommunistpartiets presse. Fra skipsfartens synspunkt opnådde man slik å splitte potensielle allierte og å isolere kommunistene under behandlingen av spaniasaken. (s. 99–100)

Det beste beviset på hvor stor virkning samarbeidet hadde på utformingen av Regjeringens politikk, har vi i Langes redegjørelse av 27. februar. En sammenligning mellom denne og de skriftlige utredningene Rederforbundet leverte Regjeringen, viser at Lange i overveldende grad bygde, ikke bare på forbundets faktiske opplysninger, men også på dets vurderinger. Vi kan finne direkte innflytelse på redegjørelsen fra fire av forbundets utredninger: Brevet av 16. januar, memorandumet av 24. januar, utredningen som ble framlagt i møtet i utenriksdepartementet 14. februar og det nye memorandumet av 18. februar. ———

(s. 103)

Edgeir Benum, "Maktsentra og opposisjon"

Spania-saken hadde regjeringen, delvis gjennom embetsmenn i administrasjonen, et nært samarbeid med toppledelsen i Rederforbundet, der en utvekslet informasjon og samarbeidet om det taktiske opplegget for å overvinne opposisjonen i egne rekker. Langes redegjørelse for Stortinget var til dels tatt ordrett fra Rederforbundets utredninger. Forbundet skrev også innlegget til Høyres talsmann i debatten, og forsøkte å hindre politisk strid mellom Høyre og Arbeiderpartiet ved å kontrollere behandlingen av saken i Høyres stortingsgruppe og presse.

Et liknende eksempel finner vi i Cuba-saken, der redaktør Smitt Ingebretsen hindret at en journalist offentliggjorde det han hadde oppdaget om den norske våpeneksporten til Battista. Aftenpostens redaktør, som ifølge en medarbeider i avisen ukentlig hadde fortrolige samtaler med statsminister Gerhardsen, var redd at saken skulle kunne utnyttes av opposisjonen i Arbeiderpartiet.

INDRE KONTROLL

I tillegg til kontakten utad har ledelsen et viktig maktmiddel i kontrollen av den indre kommunikasjonen i partiet. I reaksjonen overfor Sosialistisk studentlag etter paskeopprøret presiseres "den normale framgangsmåten" for et partilag som ønsker å fremme en sak: den skal gå via partiets ledende organer. Aksjoner med direkte kontakter mellom grunnorganisasjoner i arbeiderbevegelsen "på tvers av de vanlige organisasjonskanaler" rammes av forbudet mot fraksjonsdannelse og dermed eksklusjonstruselen, ble det framholdt for studentene.

OVERVÅKING

Et slikt sentralisert kommunikasjonsmønster gir for det første ledelsen mulighet for å overvåke hva som rører seg i de ulike delene av partiet. Den vil vite hvor den møter motstand og hvor den har allierte, mens opposisjonelle grupper ofte blir svekket av at de ikke kjenner til hverandre. I NATO-saken hadde for eksempel opposisjonen på Stortinget og opposisjonen i regjeringen stort sett liten kontakt. Forsøk på å samordne opposisjonen innenfor ulike organer kommer lett farlig nær fraksjonsdannelse.

INFORMASJON TIL MEDLEMMENE

For det andre gir kontrollen over hva som kommer fram i partipressen, interne skriv, opplysningskampanjer, foredragsvirksomhet etc. ledelsen store muligheter for å påvirke det bildet medlemmene danner seg av en sak. Som når planene om en vestlig militærallianse ble presentert som et samarbeid mellom europeiske sosialister, mens USA's rolle og samarbeidets militære karakter kom i bakgrunnen. Eller for å ta et eksempel på hvordan ledelsen på landsmøtet kan styre informasjonen medlemmene får.

Under NATO-landsmøtet ble det klart at de svenske betingelsene for et forsvarsforbund var blitt misoppfattet av de norske forhandlerne, muligens som en følge av svensk uklarhet. Hegna stilte direkte spørsmål til Erlander om dette på møtet, og fikk et forsiktig forment svar. Torp forsøkte så å hindre ytterligere debatt ved å erklære at saken dermed var klarlagt og unødvendig å komme tilbake til seinere i ordskiftet. Han foreslo så taletiden begrenset og strek satt, slik at nye talere ikke kunne tegne seg til debatt om Erlanders innlegg.

”STEMME RIKTIG”

Om ledelsen ikke makter å få motstandere til å skifte standpunkt, har den også overtalelsesmidler som kan få dem til å ”stemme riktig” selv om overbevisningen ikke er den rette. Ledelsen har krav på partimedlemmenes lojalitet, den kan mane til enhet om partilinjen. Opposisjon kan dermed lett gis et preg av forræderi og noe som svekker partiet. I denne situasjonen har opposisjonen i Arbeiderpartiet i etterkrigstida stadig fulgt en meget forsiktig linje, og veket tilbake ved anledninger der den kunne markert sin styrke.

BELØNNING OG STRAFF

Om ikke appeller om lojalitet og samhold er nok, har ledelsen mer drastiske midler å ty til. Overfor Sosialistisk studenlag og kretsen rundt Orientering ble som kjent eksklusjonsmidlet tatt i bruk. For andre kan det være et spørsmål om den politiske karrieren, om mulighetene for stillinger i partiorganisasjonen, pressen eller andre posisjoner ledelsen kontrollerer. Som et ekstremt eksempel kan avsettelsen av redaktøren i Sunnmøre Arbeideravis nevnes. Med støtte av lokale partiavdelinger

OLAV OKSVIK: opposisjonslederen som måtte gi tapt i NATO-saken enda han lenge hadde flertallet av stortingsrepresentantene til Arbeiderpartiet bak seg.

hadde han kritisert ledelsens linje i både innen- og utenrikspolitikken, og ble høsten 1948 erstattet med sjefsredaktør Pape fra Arbeidernes Pressekontor, samtidig som Tranmæl fikk stoppet opprøret i partiavdelingene.

Heller ikke stortingsrepresentantene går fri, selv om den lokale nominasjonen gir dem en mer uavhengig basis overfor ledelsen enn andre tillitsmenn i partiet har. Men ledelsen kan prøve å påvirke den lokale avgjørelsen ad omveier, slik Friis i 1950 mente at den forsøkte å hindre at han ble renominert i Rogaland. Da Rysstad på samme tid ble vraket i Agder, hadde Haakon Lie en finger med i spillet. At grunnen skulle være en annen enn Rysstads ubøyelige opposisjon mot NATO, endrer ikke det forhold at sentralledelsen kunne påvirke avgjørelsen. I Oslo og de nærmeste distriktene er dens kontroll uomtvistelig.

Når det så gjelder arbeidsmulighetene for de som kommer inn på Stortinget, har ledelsen mange muligheter for å straffe opposisjon og belønne lojalitet. Hvilken fagkomite en representant kommer i og hva slags andre verv han får, vil være avgjørende for hvor mye han kan utrette. Mulighetene for å oppnå noe i departementene for lokale saker og omtalen en representant får i pressen, vil påvirke oppfatningen valgdistriktet får av han. Alt dette kan ledelsen i større eller mindre grad kontrollere.

”... STØRSTE BEGEISTRING”

Etter at Friis i 1948 protesterte mot at Stortinget opprettet en spesialkomite for å holde kommunistene utenfor komitebehandlingen av viktige utenrikspolitiske spørsmål, fikk han følgende attest i en leder som ble sendt ut fra Arbeidernes Pressekontor: ”Det som imidlertid må forbause en, er at Jakob Friis kunne levere en så tynn begrunnelse for sin stemmegivning. Han beveget seg i tiden under og umiddelbart etter første verdenskrig, og det ser ut til at han har stivnet til der og ikke har vært gjenstand for utvikling og dermed heller ingen ting har lært.” Omtalen er neppe helt i samsvar med Finn Moes parole fra tredivetårene om at ”Overalt offentlig skal vårt parti og dets menn omtales med den største begeistring”.

4. Hvordan skal avgjørelser treffes?

Svaret på dette spørsmålet er ikke så enkelt og entydig som mange ville tro, i det minste når det gjelder avgjørelsesprosessen i Arbeiderpartiet. Det er blitt hevdet at EF-striden ikke må bli en ”debatt om debatten”, en må konsentrere seg om det saklige og ikke om hvordan avgjørelsesprosessen forløper. De historiske studiene av tidligere konflikter innenfor Arbeiderpartiet viser imidlertid hvilken avgjørende betydning dette siste forholdet kan ha for utfallet.

BEHANDLINGSMÅTEN BESTEMMER RESULTATET

I Stortingsdebatten etter påskeopprøret hevdet Konrad Nordahl at det store flertallet av representantene ikke ville ha undertegnet resolusjonen ”... hvis de

hadde behandlet den på vanlig måte...” Når det gjaldt de nærmere 500 grunnorganisasjonene som støttet aksjonen, viste LO-formannen til at en tidligere fagkongress hadde vedtatt en lojal utenrikspolitisk uttalelse mot noen få stemmer. Han var overbevist om at dersom man innkalte en ny kongress og der "... behandlet saken på samme måte som vi ellers forbereder og behandler sakene på en kongress ..." ville opposisjonen bli like ubetydelig.

Stort tydeligere kan ikke sammenhengen mellom behandlingsmåte og endelig resultat uttrykkes, og det av en mann som vet hva han snakker om. Det springende punkt blir da om det er en bestemt framgangsmåte som er fastlagt som den korrekte og demokratiske behandlingsmåten, og som automatisk følges i alle saker, eller om det snarere er slik at ledelsen kan tilpasse opplegget etter de vanskene de møter i hver enkelt sak. Som vi skal se, synes situasjonen i sterk grad å være den siste.

HVA KAN VARIERES?

Det er en rekke ulike aspekter ved framgangsmåten som kan varieres, *hvem* som trekkes inn og får avgi sin stemme, *når* dette skjer, og *rekkefølgen* der hvor flere instanser skal uttale seg. Dessuten *hva* det skal stemmes over, og *hvordan* voteringen finner sted. Når så resultatet foreligger, har vi spørsmålet om *hvilken effekt* det får, om vedtaket er endelig for det organet det gjelder, og om det er bindende for andre.

HVEM SKAL DELTA?

Spørsmålet om *hvem* som får delta i en avgjørelse er dels et spørsmål om hvilken organisasjonsmessig ramme saken skal behandles innenfor. Skal behandlingen skje i de konstitusjonelle organene, hvilken rolle skal partiorganisasjonen eller fagbevegelsen spille?

STORTINGET AVGJØR

I Spania-saken, der motstanden på grunnplanet i fagbevegelsen var sterk, hevdet Gerhardsen, Lange og Nordahl på fagkongressen at det måtte være de konstitusjonelle organene som trakk opp kursen. For å sitere statsministeren: *"Hvem skal fore utenrikspolitikk? Er det Stortinget som skal lede og bestemme den, de som er valgt for å ivareta bl.a. også denne sak? Eller er det de enkelte grupper? Det er bare ett svar som gis på det og det er: Norges Storting. Her har man en prøve på selve demokratiet."*

LANDSMØTET AVGJØR

Synsmåtene var imidlertid ikke de samme da ledelsen kort tid etter hadde et klart flertall i stortingsgruppa mot seg i NATO-saken. Etter at landsmøtet i 1949 hadde vedtatt prinsippet om samarbeid vestover, hevdet Torp at dette måtte være forpliktende for stortingsgruppas NATO-vedtak. Haakon Lie slo fast at det var partiorganene som skulle trekke opp utenrikspolitikken.

TILBAKE TIL STORTINGET

Etter at landsmøtet i Arbeiderpartiet i 1957 vedtok en programpost med absolutt forbud mot atomvåpen på norsk jord, og dette synet fikk sterk tilslutning også på

Delagasjonen kom derfor til at vi i Norge kunne ta oss den tid som måtte være nødvendig for å orientere norsk opinion grundig før vi sluttet oss til traktaten. På en pressekonferanse i Prestwick lufthavn, hvor journalister var møtt fram i de små timer om natten da Oscar Torp og jeg skiftet fly der for å komme til London, svarte jeg på spørsmål om jeg nå ville tilrå at Norge straks skulle gå med i Washington-forhandlingene: Jeg kommer til å rå til at vi skynder oss langsomt.

Under samtalene som Oscar Torp og jeg hadde i London med Ernest *Bevin*, ble vi bestyrket i vårt syn på dette punkt. Noen bråhast kunne det ikke ha med Norges tilslutning. "It is all a question of timing, and tactics" var Bevins kommentar til vår framstilling av opinionssituasjonen i Norge. —

Torp og jeg besluttet etter samtalene i Foreign Office å bli over en dag i London for å utforme vår rapport til regjering og Storting. Vi rådde til at Norge skulle slutte seg til Atlanterhavspakten. Men vi rådde også til å ta tiden til hjelp for å sikre bredest mulig oppslutning i det norske folk om denne nye linjen i vår utenriks- og forsvarspolitik.

For regjeringen hjemme i Oslo fortonte tingene seg annerledes. Vi hadde rapportert telegrafisk om samtalene vi hadde hatt. I sak hadde statsminister *Gerhardsen* trukket samme slutning som delagasjonen. Men han så annerledes på tidsfaktoren. For lang tid siden var Det norske Arbeiderpartis landsmøte innkalt til dagene 17.-20. februar, bl.a. for å ta standpunkt til utfallet av de skandinaviske forsvarsforhandlingene. Ute i partiavdelinger og fagforeninger over hele landet gikk diskusjonens bølger høyt, og motstridende meninger gjorde seg gjeldende etter Oslo-møtet og den påfølgende notevekslingen med Sovjetregjeringen. Gerhardsen som statsminister og formann i det parti som hadde flertall i Stortinget og regjeringsansvaret i landet, så det som uomgjengelig nødvendig at partiets landsmøte tok et klart standpunkt. Hvis det ikke skjedde, kunne det få alvorlige skadevirkninger.

I Arbeiderpartiet var det en fløy med stor tyngde, ledet av menn som *Olav Oksvik* og *Gustav Natvig Pedersen* i Stortinget og bl.a. *Trond Hegna* i pressen, som gikk mot det standpunkt regjeringen hadde tatt under de skandinaviske forhandlingene. Det var kjent at de hadde tilslutning i partiets landsstyre og i mange partiavdelinger og fagforeninger utover landet. Ventet partiet med å ta en avgjørelse, ville det åpne muligheter for at de norske kommunistene, i samspill med Sovjet-myndighetene, ikke minst med sovjetisk radio og presse, kunne påvirke norsk opinion med trusler og skremmelsespropaganda.

Tidsfaktoren i NATO-saken.

Halvard Lange, "Norges vei til NATO", s. 52–54.

senere landsmøter, ble de konstitusjonelle synsmåtene hentet fram igjen. Ledelsen fant nå grunn til å presisere i en ny atomvåpen-paragraf at "Norge avgjør gjennom sine konstitusjonelle organer hvilke tiltak som til enhver tid er nødvendige for å ta vare på landet sikkerhet og uavhengighet." Lange ønsket ikke å bli bundet av noe landsmøtevedtak, trolig fordi han var på glid i atomvåpenspørsmålet.

TOPP- ELLER GRUNNPLAN

I tillegg til spørsmålet om hvilke *kanaler* en sak skal passere gjennom, kommer så spørsmålet om hvilke *nivåer* den skal behandles på. Er det velgerne, Stortinget eller utenrikskomiteen som skal uttale seg, skal det holdes uravstemning eller fagkongress i LO? Dersom flere nivåer trekkes inn, skal en starte med de høyeste organene og la saken gå nedover, eller skal grunnplanet få uttale seg først? Uklarheten på dette punktet gir ledelsen mulighet for å velge nivå og behandlingsretning ut fra hva som gir størst sjanse for tilslutning.

Både i Spania- og NATO-saken, der ledelsen hadde problemer med stortingsgruppa, fikk den behandlingen overført til mindre fora, gjerne gruppestyret forsterket med medlemmer av sentralstyret eller regjeringen. I Spania-saken overlot en det til et tremannsutvalg igjen å utarbeide et forslag, som så ble presentert som partiets linje i utenrikskomiteen, slik at gruppa i realiteten var bundet da den omsider fikk saken tilbake. Da regjeringen noe senere traff sitt endelige vedtak om å normalisere de diplomatiske forbindelsene med Franco, ble dette ikke lagt fram for Stortinget men bare den utvidete utenrikskomiteen til godkjenning, med en ikke helt overbevisende begrunnelse om at det ikke var tid til behandling i plenum, der motstanden ville vært større.

OVERRUMPLING

Når det gjelder *tidspunktet* for avstemningen i et organ, har ledelsen to klare strategier. Den første kan kalles *overrumplingslinjen*, og ble fulgt da ledelsen vant to av sine største seire i NATO-saken: det enstemmige vedtaket i Oslo-partiets representantskap i februar 1948 og landsmøtevedtaket ett år senere. Da representantskapet uten forhåndsvarsel ble bedt om å ta stilling til en erklæring som i realiteten innebar brudd med nøytralitetspolitikken, hadde medlemmene små muligheter til å opponere mot det syn som ble forfektet av Nordahl, Tranmæl og Haakon Lie, de forsto knapt nok rekkevidden av vedtaket.

Også på landsmøtet i 1949 fulgte ledelsen linjen med å klargjøre en sak så raskt igjennom at det enda ikke hadde utfelt seg klare standpunkter hos de menige landsmøteutsendingene, og opposisjonen ikke fikk tid til å organisere noen motstand på fylkesårsmotene. Sikkerhetspolitikken ble ikke lagt ut til behandling de reglementerte to månedene før landsmøtet, og ble derfor bare diskutert på de fylkespartienes årsmøter der ledelsen tok initiativet til det. Alt før landsmøtet hadde ledelsen sikret seg tilslutning fra Oslo og tre fylkespartier, og dermed flertall på landsmøtet.

FORHALING

Det andre strategien når det gjelder tidsskjemaet for en avgjørelse kan kalles *forhalingslinjen*, og går ut på å unngå avstemninger så lenge ledelsen har flertallet mot seg i et organ. Det ble for eksempel ikke votert om NATO i stortingsgruppa i

hele det året som gikk fram til landsmøtet, og situasjonen var en liknende i Spania-saken. Imens kan ledelsen sørge for at mer lojale organer fatter vedtak. Dette kan i seg selv påvirke stemningen i det gjenstridige organet, og om det ikke er nok, kan ledelsen hevde at det er bundet til å følge de vedtakene andre har truffet. Dette skjedde for eksempel med et komiteeforslag i Spania-saken og landsmøtevedtaket i NATO-spørsmålet. Betydningen av i hvilken rekkefølge vedtak i ulike organ fattes, kan vi danne oss et bilde av om vi forestiller oss konsekvensene av at en avstemning i stortingsgruppa hadde vist klart flertall mot NATO i god tid før landsmøtet ble holdt.

5. Kan ledelsen bindes?

I forrige avsnitt så vi hvordan ledelsen i Arbeiderpartiet har kunnet sikre seg positive vedtak gjennom overrumpling og unngå negative ved forhaling av avstemninger. I tillegg har ledelsen muligheter for å hindre at et organ overhodet får uttale seg. Dette ble for eksempel gjort overfor lokallagene i Sjømannsforbundet, der partiledelsen ventet seg en sterk reaksjon mot normaliseringen av forholdet til Franco.

MUNNKURV

Gjennom Sjømannsforbundet ble det sendt ut direktiv om at det med det første ikke måtte holdes noen formelle sjømannsmøter. Samtidig sendte LO's sekretariat ut et direktiv med eksklusjonstrusler overfor alle som vedtok resolusjoner uten en organisasjonsmessig korrekt behandling. Siden dette forutsetter formelle møter, var de to direktivene til sammen en effektiv stopper for meningsytringer fra fagforeningene.

I de tilfellene der ledelsen, på tross av sine muligheter for å fastlegge hvem som får uttale seg når, likevel ikke klarer å forhindre en avstemning der resultatet går den imot, har ledelsen muligheten for å annullere resultatet, definere det som en prøve-avstemning eller ganske enkelt sørge for at det foretas nye avstemninger. Paskeopprøret er et eksempel på en meningsytring som går ledelsen imot, fordi andre tar initiativet til og gjennomfører "avstemningen" før ledelsen får grepet inn. Hønsvalds oppfordring til Sosialistisk studentlag om å stryke underskriftene til stortingsrepresentantene kan ses som et forsøk på å annullere den "ureglementerte" meningsytringen.

FLERE FORSØK FRA LEDELSEN

Et eksempel på at ledelsen får i stand nye avstemninger, er aksjonene overfor Oslo Bryggearbeideres Forening, der styret 6.3.1946 vedtok å nekte å losse eller laste skip til eller fra Spania. Etter at ledelsen hadde mobilisert høyere organer i partiet og LO mot direkte aksjoner på arbeidsplassene, ble saken i siste liten ført opp på dagsordenen for foreningens årsmøte 17.3., der også nestformannen i LO deltok. Boikotten ble opprettholdt med stort flertall.

Alt tre dager etter ble det innkalt til nytt medlemsmøte, der enda flere ledende størrelser fra partiet og LO, med nestformann Bratteli i spissen, var til stede.

FAGENE

Rolige ord i resolusjonsstrømmen

«Vi fagorganiserte er ikke i dag gitt forutsetninger til å uttale oss, eller ha noen formodning om, hvilke konsekvenser en såkalt Atlanterhavspakt vil ha for vårt folk og vårt land.» sier Glass-, Farve- og Metallvarefunksjonærene i en uttalelse på sitt siste medlemsmøte. Foreningens medlemmer mener at noen avgjørelse i dette spørsmålet ikke må bli tatt før fagforeningene i god tid har fått greie på hva en tilslutning vil innebære, slik at en da kan ta spørsmålet opp til behandling og eventuelt uttale seg om det. I uttalelsen blir det sagt til slutt: «I dag teller ikke fordommer i forutinntatte ting, men bare det ledemotiv at vi skal gjøre alt vi kan for å bevare friheten og freden.»

Vi har trukket fram dette vedtaket fordi det atskiller seg sterkt fra de skråsikre og ofte hesblesende ordelagene som en finner i de fleste resolusjonene som blir vedtatt på arbeidsplassene og medlemsmøtene nå om dagen. Det utmerker seg ikke ved et støyende og allvitende innhold, men maner til rolig ettertanke i en vanskelig sak — og framfor alt at ikke gamle fordommer må være ledemotivet når vi skal avgjøre hva som er best for vår frihet og fred. Kort sagt noen rolige ord i en resolusjonsstrøm som avspeller et livlig og nødvendig ordskifte, men som ofte virker litt oppjaget — og fordomspreget.

Arbeiderbladet mandag 7. febr.

Igjen noen rolige ord

Vi vil igjen trekke fram et vedtak som avviker fra de skråsikre og ofte hesblesende ordelagene som en finner i mange av de resolusjonene som blir laget i samband med den utenrikspolitiske situasjonen. På årsmøtet i Veivesenets arbeiderforening ble denne uttalelsen vedtatt med 106 mot 45 stemmer.

«På det nåværende tidspunktet er det lite hensiktsmessig å diskutere Norges tilslutning til Atlanterhavspakten, da en i dag ikke vet hvilke betingelser pakten vil stille til de enkelte land. Styret anbefaler at en tar saka opp på en forsvarlig måte når en vet hvilke betingelser pakten stiller. Vi vil imidlertid fastslå at vi ikke er imot: Flere boliger og bedre forsyninger, fred og frihet, og uavhengighet for Norge.»

Dette er igjen noen rolige ord i resolusjonsstrømmen. De 45 stemmer ble avgitt for et forslag fra en kommunist som innbød årsmøtet til å vedta oppropet fra Kvinneligaen for fred og frihet.

Arbeiderbladet lørdag 12. febr.

Oslo, tirsdag 22. februar 1949

Etter landsmøtet

...

Diskusjonen om retningslinjene for vår utenrikspolitikk er etter landsmøtets enstemmige vedtak opphørt i partiet. . . .

Boikotten ble fremdeles opprettholdt, men med noe redusert flertall. Så vedtok styret i foreningen den 27.3. å foreslå for en ekstraordinær generalforsamling som skulle holdes fire dager etter, at boikotten skulle utsettes. Bakgrunnen har trolig vært press ovenfra, for styret gikk nemlig fra forslaget før årsmøtet, som så enstemmig vedtok å fortsette boikotten. Etter disse forsøkene ga ledelsen omsider opp å vinne fram med sitt syn i bryggearbeiderforeningen.

– MEN IKKE FOR OPPOSISJONEN

Partiledelsen kan altså få flere sjanser om den ikke lykkes ved første votering. Noen tilsvarende muligheter har ikke opposisjonen, vedtak i ledelsens favor blir definitive. Som det het i Arbeiderbladet etter 1949-landsmøtets NATO-vedtak: "Diskusjonen om retningslinjene for vår utenrikspolitikk er etter landsmøtets enstemmige vedtak opphørt i partiet."

LOJALITET OG ENHET

Det spørsmål som nå melder seg, er hvordan ledelsen kan få utnyttet alle de manøvreringsmuligheter som ligger i mangelen på entydige retningslinjer for hvordan beslutninger skal fattes. Den har jo tross alt ikke fullstendig kontroll over opplegget for saksbehandlingen. Hvorfor tvang for eksempel ikke opposisjonen i stortingsgruppa fram et vedtak mot NATO i løpet av det lange tidsrommet den var i majoritet? For å kunne svare på dette spørsmålet må en rette søkelyset mot den betydning kravene om *lojalitet* og *enhet utad* har i Arbeiderpartiet.

KABINETT-SPØRSMÅL

Dersom ledelsen velger å ikke la seg påvirke av flertallssynet i stortingsgruppa, kan den legge et sterkt press på representantene ved å la det skinne gjennom at den setter stillingen inn på å få sin linje akseptert. Ved et mer eller mindre klart uttalt "kabinett-spørsmål" stilles opposisjonen overfor valget mellom å bøye unna eller å kaste ledelsen, et skritt som både måtte oppfattes som grovt illojalt og skadelig for partiet. Taktikken ble med hell benyttet av Torp da hans regjering etter påtrykk fra NATO i 1953 gikk inn for 18 måneders tjenestetid i forsvarret. En rundspørring til lokallagene i partiet hadde vist at tre fjerdedeler ønsket 12 måneder, noe også flertallet i stortingsgruppe gikk inn for. Ved å insistere på at regjeringen ville gå om den fikk gruppa mot seg, klarste Torp til og med å forhindre at det ble foretatt en prøvevotering for å klargjøre gruppas syn.

UKLARE KOMPROMISSER

Om opposisjonen viker tilbake for å kaste ledelsen, er altså selv ikke flertall noen garanti for å få til en avstemning i et organ. Klarer opposisjonen likevel å tvinge fram en votering, setter kravet om *enhet utad* den under sterkt press for å akseptere at en leter etter en formulering alle kan samles om, og skadelig splittelse dermed unngås. Et kompromiss i en sak med sterk uenighet lar seg vanskelig oppnå på annen måte enn ved uklare formuleringer som hver part tolker ulikt.

Dette gjelder for eksempel vedtaket i Stortinget i Spania-saken 22/3 1947, eller det enstemmige vedtaket i stortingsgruppa om sikkerhetspolitikken 27/1 1949. I begge tilfeller viste det seg etterpå at ledelsen tolket vedtaket slik at den fikk langt friere hender enn det opposisjonen mente det var hjemmel for. I en slik konflikt trekker

OLAV MEISDALSHAGEN: opposisjonslederen som bøyd
unna i striden med statsminister Torp om tjenestetidas lengde i
1953, enda han hadde tre fjerdedeler av lokallagene i partiet og
flertallet i stortingsgruppa bak seg.

selvsagt opposisjonen det korteste strået. Ledelsen handler ut fra sin egen tolkning, og etterpå kan nok opposisjonen protestere mot de skritt som er tatt, men ikke endre dem.

VEDTAK SOM IGNORERES

Enda til om opposisjonen skulle få gjennom et utvetydig vedtak i en sak, klarer den ikke dermed nødvendigvis å binde ledelsen. En snau uke etter benkeforslaget som overrasket partiledelsen på landsmøtet i 1957 om at atomvåpen ikke måtte plasseres på norsk jord var enstemmig vedtatt, advarte Lange Stortinget mot å binde seg i dette spørsmålet. På neste landsmøte fikk så ledelsen i stand et mangetydig kompromissvedtak med mulighet for fortolkning etter behov.

OPPOSISJONENS MULIGHETER

Vi ser nå hvordan selv den sterke opposisjonen i stortingsgruppa kunne la seg utmanøvrere. Den sto i virkeligheten overfor en oppgave som nesten syntes håpløs. Ved å utnytte partimedlemmenes lojalitet kunne ledelsen forhale voteringer så lenge den hadde flertallet mot seg. Uten vedtak var dens egen handlefrihet ikke begrenset, den kunne føre sin linje videre og i mellomtiden bruke alle midler for å oppnå støtte i andre fora. Kom det likevel til avstemning, kunne ledelsen ved å appellere om enhet eller direkte stille kabinett-spørsmål presse fram uklare kompromissvedtak den så kunne fortolke dit hen den ønsket i den videre saksbehandlingen. Og skjedde det en sjelden gang at den fikk et klart vedtak mot seg, behøvde den ikke nødvendigvis la seg binde av det.

6. EF - ny sak, gamle metoder.

Behandlingen av EF-saken innenfor Arbeiderpartiet er enda ikke avsluttet, og mye av det som til nå (mars 1972) har hendt er bare kjent av noen få innvidde. Vi trenger likevel ikke vente på kommende historiske undersøkelser for å kjenne igjen mange av de virkemidlene som vi i de foregående avsnittene har sett at ledelsen brukte for å få sin linje gjennom i Spania-saken, NATO-saken eller andre stridsspørsmål i etterkrigstida.

ENSIDIG INFORMASJON

I enda sterkere grad enn i tidligere saker har partiledelsen kontroll over informasjonsstrømmen og debatten innad i partiet. Arbeidernes Pressekontor og samtlige partiaviser støtter ledelsens linje. Det enorme apparatet som nå settes i gang med foredragsturneer, distriktskonferanser, studievirksomhet, spredning av materiell etc., er sentraldirigert og ensidig innsiktet mot å få fram ledelsens syn. På årsmøtene legges det opp til at partiledere, regjeringsmedlemmer eller andre EF-tilhengere med stor politisk autoritet og sakkunnskap skal stilles overfor menige partimedlemmer. Ifølge Ronald Byes interne opplegg for behandlingen av EF-saken (referert i Dagbladet 7/3) skal krav om to innledere avvises: "Vi forutsetter at årsmøtedeltakerne selv ivaretar den motargumentasjon som måtte være ønskelig". Om en likevel lokalt har villet ha innledere for begge syn, har

FORMANNEN I HORDALAND FISKARLAG

Skandale om Norge blir utenfor EEC

Mye står på spill for norsk fiskerinæring

Bergen (NTB). — Det vil være rene skandalen om Norge nå blir stående utenfor Fellesmarkedet, sier formannen i Hordaland fiskarlag, Johs G. Tofte til Bergens Tidende, etter det siste forhandlingsmøtet mellom Norge og ministerrådet i EEC. Etter mitt skjønn bør vi fremdeles kjøre sterkt i forhandlingene og deretter må vi godta det endelige resultatet, for det er altfor meget som står på spill for norsk fiskerinæring om vi ikke kommer med, framholder han.

Tofte tenker først og fremst på hensynet til eksporten. Vi her sør-på har viktige interesser å ivareta i den forbindelse, ikke minst brølingseksporten, sier han. Dessuten er det heller ikke meget å innvende mot at kysten blir delt ved Lindesnes.

Kan vi oppnå varige særordninger for de ti første årene, har norske fiskere all grunn til å være fornøyd, sier han. Dessuten vil det være uråd å stå utenfor når Storbritannia går med.

Tofte hevder at de synspunkter han gir uttrykk for blir deit av

de fleste fiskerne sørpå. Slik jeg kjenner stemningen, tror jeg de fleste fiskerne sør for Stad ønsker å komme med i EEC.

De synspunkter og påstander formannen i Hordaland fiskarlag kommer med om sør-norske fiskeres holdning til EEC-medlemskap har han overhodet ingen organisasjonsmessig dekning for, sier generalsekretær Arnulv Midtgaard i Norges Fiskarlag til NTB.

EEC-saken er behandlet av Norges Fiskarlags ansvarlige organisasjon-

er og det standpunkt man har kommet fram til, bygger på enstemmige vedtak. I det enstemmige vedtaket på fiskarlagets landsmøte i høst godtas ingen svekkelse av det forhandlingsopplegg som forelå på det tidspunkt. Det sies klart i vedtaket at en deling av kysten ikke under noen omstendigheter kan godtas. Generalsekretær Arnulv Midtgaard peker også på at Østlandske Fiskeriselskap på sitt årsmøte gikk enstemmig inn for å støtte Norges Fiskarlags linje i EEC-spørsmålet.

ARBEIDERBLADET

TORSDAG 13. JAN. 3

Johs. G. Tofte får en korreks

Gjennom Hordaland Fiskarlag har NTB mottatt en pressemelding der det heter:

Fylkesfiskarlaga Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland og Østlandske finn på bakgrunn av Johs. G. Tofte sin uttale til Bergens Tidende 12. denne måned å ville gjøre merksam på at desse laga framleis er heilt på linje med Norges Fiskarlag i EEC-saka, slik den er trekt opp av eit samstemt landsmøte i oktober 1971 og seinast av eit samrøystes landsstyre 14. desember 1971.

28 FREDAG 14. JAN.

Dystre perspektiver for Nitriden i Odda

Helt avhengig av EF-medlemskap og bedre aluminium-konjunkturer

Dersom Norge blir stående utenfor EF, må DNN Aluminium legge ned bedriften i Tyssedal. Administrerende direktør Egil Kollenborg sa dette ved en middag for bedriftens 25- og 30-års jubilarer på Tyssedal hotell i helgen. DNN Aluminium i Tyssedal har ca. 420 ansatte, og minst 80 prosent av dem har bosatt seg for godt i Odda eller Tyssedal og er helt avhengig av bedriften.

Direktør Kollenborg karakteriserte 1971 som et katastrofeår for DNN i Tyssedal, og bare en gjenomgripende modernisering kan

ne er basert på de tre store industribedriftene, Det Norske Zinkkompani, Odda Smelteverk og DNN Aluminium i Tyssedal. Samtlige bedrifter har en ut

drifter er også rammet av den konjunkturedgangen i Europa. Etter det Hardanger Folkeblad farer har Det Norske Zinkkompani redusert produksjonen

ARBEIDERBLADET

TIRSDAG 25. JAN.

NR. 8 — 26. FEBRUAR 1972

Arbeiderbladet

● Direktør Kollenborg har ikke klart å skremme arbeiderne ved DNN aluminium i Tyssedal til EEC-illhengere. Han hevdet nylig i et intervju at det var fare for bedriftsnedleggelse om Norge ikke kom med i EEC.

På et EEC-møte i forrige uke hadde 200 arbeidere møtt frem. Og i en avstemning var stemningen helt klar: Tre stemte for, syv unntot å stemme, mens 190 stemte imot norsk EEC-medlemskap.

EF-streiken i Odda ingen stor-suksess

ARBEIDERBLADET
TIRSDAG 14. MARS

Provokasjon mot herredspartiet

og Odda Arbeiderparti oppfattet streikeutspillet som en klar provokasjon mot seg selv, landspartiet og Regjeringen.

partiledelsens talsmenn kunnet forpurre dette ved å nekte å tale med mot-innleder, slik Aspengren gjorde i Lier og Treholt i Ringsaker. Ledelsen vil bare "informere" om regjeringens syn, ikke debattere. Og nå som før er ett av hovedargumentene "tillit til partiledelsen".

BILDET AV EF

Den som studerer det bildet av EF som formidles gjennom dette ensrettede opplegget, vil finne likhetspunkter med kampanjen som i sin tid skulle sikre oppslutning om NATO. Sosialistenes rolle i samarbeidet og Norges muligheter for å blokkere en uønsket utvikling framheves. I et historisk perspektiv er det forbløffende hva en politiker kan tillate seg å hevde på ett tidspunkt uten å bli trukket til regnskap for det senere. For å markere den nye forsvarsalliansens sosialistiske og europeiske preg antydet Tranmæl i Arbeiderbladet i 1948 at Sovjet nok kunne være interessert i å slutte en avtale med den. Hvor mange husket vel uttalelser 10 år tidligere om veto-retten i NATO da Lange i 1958 hevdet at vi satte oss selv utenfor dersom vi la ned veto mot vest-tysk atomopprustning?

Partiledelsen kan i EF-saken som i de tidligere konfliktene dra nytte av at det er den som har kontaktene utad. Når det oppstår tvil om hvordan den avvikende norske teksten til landbruksprotokollen eller andre uklare punkter ved forhandlingene i Brussel skal forstås, kan det spilles opp til at "...de som har ført forhandlingene i Brussel og kjenner alle detaljene, må være de som i første rekke — ja kanskje de eneste — som kan gi saklige og fullverdige opplysninger..." (innlegg Arb.bl. 12/1-72). Etter sine møter med "sosialistiske partifeller og organiserte lønnskakere i Vest-Europa" kan Bratteli fortelle at de "er alle tilhengere av en utvidelse av Fellesskapet".

DEN STORE KOALISJONEN

I Spania-saken samarbeidet som vi har sett Arbeiderparti-regjeringen med Rederforbundet bak kulissene. Vi finner mange spor av en liknende allianse partiledelse-næringsliv i EF-saken. Direktører som vil inn i EF får langt større oppmerksomhet i Arbeiderbladet enn fagforeninger som vil stå utenfor, i tråd med industriminister Lieds utsagn om at alle som i kraft av innsikt og erfaringer meningsberettiget innenfor industrien ønsker medlemskap. LO-formannen skriver rosende forord til en brosjyre om fagbevegelsen og EF laget av et medlem av Høyres markedsutvalg og utgitt av Europabevegelsen. I et rundskriv fra desember 1970 henviser LO fagforeninger til distriksekretærene i LO eller Arbeidsgiverforeningen når det gjelder foredragsholdere, informasjonsmaterieell etc.

Av Høyres opplegg for behandlingen av EF-saken (utarbeidet i desember, referert i Dagbladet 19/1-72) ser vi da også at lenge før Arbeiderpartiet og LO hadde forlatt den offisielle "vente-og-se"-linjen, regnet Høyre disse to organisasjonene som sine viktigste allierte i kampen for norsk EF-medlemskap, ved siden av Utenriksdepartementet og Europabevegelsen.

Når derimot opposisjonen innenfor Arbeiderpartiet deltar i Folkebevegelsen eller annet tverrpolitisk arbeid mot EF, skrives det i Arbeiderparti-aviser om samarbeid med "partiets fiender." Organiserer opposisjonen seg i stedet innenfor partiet, som ved opprettelsen av Arbeiderbevegelsens informasjonskomite, utlegges dette som mistillit til partiledelsen.

Kampanjen må differensieres overfor de ulike grupper, heter det.

”Et utgangspunkt for differensieringen bør være at Høyre kun prioriterer de målgrupper overfor hvilke vår argumentasjon og kampanjeaktivitet har større virkning enn tilsvarende innsats fra annet hold. Som regel bør nevnes forholdet til Arbeiderpartiets velgere og LOs medlemmer. Venstre-ekstremistene søker, og til dels med stort hell, ved agitasjon og skremser å drive flest mulig Ap-velgere over på sin og dermed motstandernes side.

For sakens skyld bør vi derfor overfor gruppen ”arbeidere” spille en mer tilbaketrukket rolle, og erkjenne at Arbeiderpartiet/LO, og til dels Europabevegelsen, vil ha langt bedre muligheter enn Høyre til å få gruppen i tale. EF-motstanderne vil, uten tvil med effekt, kunne spille på følelsen av at ”når Høyre går så helhjertet inn for saken, kan den umulig være til arbeiderklassens fordel.” Ap-velgernes tradisjonelle lojalitet overfor sin partiledelse er – i denne situasjon – uten tvil en stor fordel også for Høyre.”

Fra Hoyres opplegg for EF-kampanjen – intern innstilling avgitt 14/12-71, referert i Dagbladet 29/1-72.

OVENFRA OG NEDOVER

Når det gjelder forløpet av selve avgjørelsesprosessen, kjennetegnes det av at vedtakene kjøres ovenfra og nedover. Både i partiet og fagbevegelsen er det de sentrale organene som uttaler seg, mens en i det lengste har motarbeidet aktivitet og vedtak på grunnplanet.

I et rundskriv datert 16/12-70 som LO-ledelsen ba de enkelte forbundene sende ut, heter det at det ikke er ”hensiktsmessig... å legge opp møtene slik at medlemmene i voteringer blir stilt overfor valget for eller mot norsk medlemskap”. Mens parolen var ”vente-og-se” for grunnplanet, kunne ingen være i tvil om hvilket syn LO-ledelsen hadde, og straks forhandlingsresultatet forelå, ga formannen og sekretariatet det sin tilslutning. I neste omgang skal saken behandles på en ekstraordinær fagkongress, som ifølge vedtektene består av de samme utsendingene som ble valgt til den ordinære kongressen i 1969, da norsk EF-medlemskap ikke var oppe til debatt.

FAGKONGRESSEN

Fagkongressens medlemmer utpekes delvis av ledelsen i forbundene, og også for de som velges, er opplegget så sentralisert at en opposisjon på lavere nivåer vanskelig kan gjøre seg gjeldende. Konsekvensen er da også at kongressen regelmessig slutter opp om partilinen i utenrikspolitikken, som Konrad Nordahl i 1958 pekte på da han ønsket å redusere betydningen av den sterke støtten til påskeaksjonen fra grunnorganisasjonene i LO. I februar i år, da det ifølge Fakta og Gallup var over to motstandere for hver tilhenger blant norske arbeidere, kunne Aspengren fortelle at bare et lite mindretall vil være mot på fagkongressen i mai.

Norsk landbruk betyr 400 000 arbeidsplasser

Hver arbeidsplass i jord- og skogbruket gir grunnlag for en til to arbeidsplasser i andre næringer og i 1990 er dette beregnet til mellom to og tre, heter det i en oversikt fra Norges Bondelag.

Det er med andre ord om lag 400 000 arbeidsplasser som direkte eller indirekte berøres av landbrukets stilling, for eksempel innenfor et utvidet EF, heter det.

Jordbrukernes inntekter innen EF i dag ligger om lag 1/4 lavere for andre yrkesgrupper, sier Bondelaget videre. Inntektsforskjellen er størst i Italia og minst i Nederland og Belgia. Inntektskløften er imidlertid økende.

Jordbrukernes arbeidstid i EF-landene er heller ikke overvettes gunstige, går det fram. I Belgia arbeider en bonde 3325 timer gjennomsnittlig i året, mens industriarbeideren har 2000 timer. Belgia skal ha et vel utviklet jordbruk i EF-sammenheng.

Andersen. I interpellasjonsdebatten var det enighet om nødvendigheten av et sterkere og mer planmessig arbeid på dette området.

SALG!

Lamper og skjermer — SALG!

Efter vareopptellingen selger vi et stort antall lamper med ubetydelig feil helt ned til 1/4 pris.

På et stort rasparti skjermer gir vi fra 20—50 % rabatt.

Stedet er: «BODEN VÅR» bak Torggatenes Bad, rett skilt på fortauet, 2. etg).

★

I vår spesialforretning har vi tilsvarende tilbud.

C. FALCK & CO. A/S

Møllergt. 24

Spesialforretning i skjermer.

«MOREN»

AA

I aften kl. 1
tirsdag og 1
«KIERLIGHED
Onsdag kl. 7
«FOR LUKKE

19

Det No

HOV

Forsal frå kl.
Telefontinging
tif. 42 46 17 /

I kveld og c
(Siste 3 gonger
«DRONNING

Tysd., torsd.,

«B ØR B

Med: ROLV

Febr

Sol til 1., 2.,

BAR

Telefontinging

1 dag, tysda

fredag kl. 16.

«STEL IKKJE I

SO

Rosen

Billettar etter

gt. 11, tif. 330

Tysd., torsd., f

(Tysd., torsd.,

«JORDA RUN

DEN NO

26

DØDSFALL

WILLOCH kritiserer Bondelagets EF-tall

Høyres formann Kåre Willoch kritiserer i et foredrag i Tønsberg lørdag Norges Bondelag for alvorlige svakheter ved de beregninger som organisasjonen har lagt fram om matvarepriser og husleie, dersom Norge kommer med i EF. Willoch mente at hvis det først skal legges vekt på de materielle forhold i denne saken, vil det være mest riktig å spørre om hvordan de ulike markedsløsninger vil virke inn på levestandarden:

— Fordi vår nasjonale økonomi vil bli sterkere ved medlemskap enn uten, vil også den enkelte levestandard bli bedre. Det vil Willoch. Levestandarden i Norge er allerede på et høyt nivå.

man ellers ville få. Også andre påstøtte prisforhøyelser er tvisstomme. Det gjelder blant annet sukkerprisenes økning. Det vil Willoch. Levestandarden i Norge er allerede på et høyt nivå.

To oppslag om utredninger fra Bondelaget i Arbeiderbladet 14/2-1972.

FYLKESÅRSMØTENE

Også i partiet er det de sentrale organene som først har uttalt seg. Forsøk på å trekke grunnplanet tidlig inn i diskusjonen ble avvist, som da Landsstyret høsten 1970 forkastet et forslag fra AUF om at gruppene i "Demokrati i hverdagen"-aksjonen skulle diskutere EF-saken. Riktignok skal partiet behandle EF-saken på et ekstra-ordinært landsmøte som velges spesielt for dette formålet. Men de sentrale initiativene til debatt på grunnplanet kommer først samtidig med eller etter valgene på utsendinger til fylkesårsmøtene. Svært ofte er derfor valgene skjedd uten forutgående lokal debatt, og det har vært enkelt å få igjennom at en skulle følge vanlig praksis og velge formenn og andre fortjente medlemmer som utsendinger. Også på fylkesårsmøtene er det blitt argumentert mot å legge vekt på standpunkt til EF ved valg av landsmøtedelegater. Det skulle ikke være årsmøtets sak å "granske hjerte og nyrer", i stedet burde det legges vekt på distriktsrepresentasjon og andre tradisjonelle kriterier.

Oppslutningen om partiledelsens linje på fylkesårsmøtene må derfor ses i lys av at utsendingene gjennomgående ikke er valgt på grunnlag av sitt standpunkt til EF, og at de stort sett tilhører det lokale lederskapet, som er den kategorien av partimedlemmer i et distrikt der ledelsen har størst håp om lojal støtte. Avstemningene er derfor mindre egnet til å fortelle oss hvilke oppfatninger som gjør seg gjeldende blant de menige medlemmene enn om årsmøtene hadde vært sammensatt av utsendinger valgt på grunnlag av sitt standpunkt til EF etter forutgående lokal debatt og votering.

7. "Bred og demokratisk behandling".

Da landsmøtet i Arbeiderpartiet i mai 1971 ga sin tilslutning til at forhandlingene med EF ble sluttført, het det i vedtaket: "*Det endelige standpunkt vil bli tatt først når alle sider ved markedsspørsmålet er klarlagt og drøftet i en bred, demokratisk saksbehandling i alle partiorganer*". Uttrykket "bred og demokratisk behandling" er siden gjentatt i uttallige avisledere og uttalelser, men er det en dekkende beskrivelse av den avgjørelsesprosessen vi er vitne til?

ORGANISASJONSMESSIG PRAKSIS

I Dagbladet 8/3 i år avviser Ronald Bye kritikk mot behandlingen av EF-saken med at en følger vanlig organisasjonsmessig praksis. Det som skjedde under Spania-saken, NATO-saken eller påskeopprøret viser imidlertid at "vanlig organisasjonsmessig behandling" er noe ledelsen kan variere etter behov, og som alltid gir den avgjørende fordelene framfor opposisjonen. Det synes klart at den "organisasjonsmessige praksis" i Arbeiderpartiet i liten grad er utformet med tanke på å legge forholdene til rette for meningsbrytning mellom grupper med ulikt syn. Den er snarere innsiktet mot å få til en mest mulig effektiv mobilisering av medlemmene til innsats for standpunkter som alt er definert av ledelsen.

Fra protokoll over forhandlingene på det 43. ordinære landsmøte 9. – 11. mai 1971 i Oslo ("Avgjørelsen i markedsspørsmålet"). Formannen i valgkomiteen for politiske saker, Per Kleppe, la på vegne av redaksjonskomiteen fram flertallsinnstillingen:

Landsmøtet gir sin tilslutning til at forhandlingene med Det europeiske fellesskap sluttføres, slik at vi kan få klarhet over hva norsk medlemskap i et utvidet fellesskap vil innebære. Det endelige standpunkt vil bli tatt først når alle sider ved markedsspørsmålet er klarlagt og drøftet i en bred, demokratisk saksbehandling i alle partiorganer.

— — — Det omfattende *informasjonsarbeid* som nå settes i gang må legge grunnlaget for en *allsidig og saklig debatt*. Den videre behandling av markedsspørsmålet innen arbeiderbevegelsen må skje på en måte som ikke leder til skadevirkninger, men tvert om styrker bevegelsen innad og utad.

Uttalelsen er klar nok i seg selv, sa *Kleppe*, men jeg vil likevel knytte noen merknader til den. Den innebærer *ikke* noe standpunkt til EEC-medlemskap. Den følger opp de vedtak som tidligere er gjort om å få klarhet i de vilkår vi kan få hvis vi velger å bli medlem. Dette er altså ikke noe standpunkt, men bare en måte å klarlegge vilkårene for et eventuelt medlemskap på. Det er ikke noen uoverensstemmelse mellom flertallet og mindretallet hva premissene angår. Jeg vil understreke dette fordi jeg ikke tror at andre sider ved spørsmålet er årsak til uenighet på dette tidspunkt.

(s. 330–331)

I alle partier vil selvsagt det at ledelsen tar et klart standpunkt ha sterk gjennomslagskraft nedover i organisasjonen. Dette gjelder imidlertid i ekstrem grad for Arbeiderpartiet. Mens det er helt utenkelig at partiets standpunkt ville blitt et annet enn Brattelis, uansett om han hadde valgt å forkaste eller som nå å godta forhandlingsresultatet, ville neppe mange føle seg sikre på hvilken stilling Venstre eller Kristelig Folkeparti kom til i innta i EF-saken bare ut fra kjennskap til Seips eller Korvalds standpunkt.

I prioriteringen av enhet og slagkraft på bekostning av det indre demokratiet utgjør Arbeiderpartiet og Venstre ekstreme motsetninger, som behandlingen av EF-saken viser. Med det overtaket som den "organisasjonsmessige praksis" i Arbeiderpartiet gir ledelsen, må denne vise moderasjon i bruken av egne maktmidler og anstrengelse seg for å legge forholdene til rette for opposisjonens arbeid, om resultatet skal bli noe som med rimelighet kan kalles "bred og demokratisk saksbehandling"

TRINNVIS FRAMRYKKING

Det ledelsen i stedet har gjort, er å foreta en tilsvarende trinnvis framrykking som Lange i sin tid var en mester i, den såkalte "salami-taktikken". På hvert trinn reduserer ledelsen motstanden ved å hevde at vedtaket som skal treffes er en ren formsak uten politisk betydning. På neste trinn kan den så vise til at det vedtaket som nå foreslås er en ren videreføring av de tidligere. På landsmøtet i 1971 uttalte Per Kleppe, som var formann i redaksjonskomiteen, følgende om flertallsinnstillingen: "Den innebærer *ikke* noe standpunkt til EEC-medlemskap. Den følger opp de vedtak som tidligere er gjort om å få klarhet i de vilkår vi kan få hvis vi velger å bli medlem." Når så Landsstyret skulle gi sin tilslutning til at tiltredelsestraktaten med EF skulle undertegnes i januar i år, ble det framhevet at dette var en ren formalitet som ikke bandt noen, også motstandere skulle kunne stemme for.

Disse vedtakene er det så som ifølge Ronald Byes interne skriv datert 3/2 gir grunnlag for at partiet "*forlater 'vente-og-se'-holdningen til fordel for en holdning preget av 'en vilje til å si ja' til det tilbud som nå foreligger*", uten at noen slik omlegging har vært behandlet på grunnplanet eller i høyere organer. Plutselig inntar partiledelsen offisielt et tilsynelatende urokkelig standpunkt som den hardt og kompromissløst engasjerer seg for at partiet skal godta. Den storstilte "informasjonskampanjen som nå settes i gang, der også "Demokrati i hverdagen"-gruppene omsider skal aktiviseres, tar ikke sikte på å gi de menige medlemmene anledning til å delta i utformingen av partiets linje, men er et ledd i ledelsens anstrengelser for å mobilisere støtte for den linjen som alt er fastlagt. Som Ronald Bye sier til Dagbladet 8/2: "*Selv om våre velgere muligens skulle helle litt i en annen retning, så vil de etter hvert få vite hva som er partiets syn og vil kunne innrette seg etter det.*"

BRATTELIS UTGANGSPOSISJON

Er det så dette som vil skje i månedene framover, vil Bratteli få det som han ønsker? Utgangsposisjonen kan på mange måter synes enda gunstigere enn den partiledelsen har hatt i de tidligere konfliktenes. Kontrollen over partiapparatet synes noe nær fullstendig, en har hatt lang tid til å fylle verv i partibyråkratiet og pressen med lojale medarbeidere. Mens et flertall av redaktørene gikk mot ledelsens

linje i NATO-saken i 1948, var det bare en som støttet påskeopprøret ti år etter. I EF-saken er det ingen som opponerer.

I stortingsgruppa er opposisjonen langt mindre enn tilfellet var i Spania- eller NATO-saken, og den har ingen tilsvarende sentrale verv som opposisjonens ledere i de tidligere konfliktene. Ingen av de 11 representantene fra Arbeiderpartiet som til nå har uttalt seg klart mot EF, sitter i gruppestyret eller i den utvidete utenrikskomiteen.

Tross kontrollen over partiet er det likevel grunn til å tvile på at ledelsen vil nå sitt mål. For det første fordi enkelte viktige maktmidler ikke lenger er effektive. Når Arbeidernes Pressekontor beskylder AUF for å nærme seg "organisert fraksjonsvirksomhet", er det vel få som for alvor tror at partiledelsen vil gi seg inn på noe som på grunn av den sterke generasjonsmotsetninger i EF-saken kunne bety eksklusjon av brorparten av partiets aktive medlemmer under 30 år. Ledelsen kan heller ikke presse opposisjonen på defensiven ved å appellere om lojalitet og samhold. Partisekretær Ronald Byes krav om at motstanderne på Stortinget må bøye seg for landsmøteflertallet, er som å høre et ekko av forgjengeren i stillingen, Haakon Lie. Har en først åpnet opp for "demokrati i hverdagen", lar ikke klokka seg uten videre skru tilbake til tidligere tiders partidisciplin.

OPOSISJONENS STILLING

Når partiledelsen ikke kan håpe på å presse opposisjonen på Stortinget til lydighet, henger dette også sammen med EF-vedtakets fundamentale betydning. Mens Oksvik og Meisdalshagen lettere kunne resignere i sin utenrikspolitiske opposisjon fordi innenrikspolitikken tross alt var deres hovedarbeidsfelt, kan EF-saken vanskelig oppfattes som et sekundært politisk spørsmål av noen.

Viktigst er det kanskje likevel at opposisjonen ikke lenger er isolert. Motstanden mot NATO kunne bare føre fram om opposisjonen kunne binde høyrefloymen i partiet, som sammen med borgerlige NATO-tilhengere var i klart flertall på Stortinget. I EF-saken er det imidlertid mange nok som er mot til å hindre medlemskap. Ved å stå fast kan altså opposisjonen nå målet, motstanden blir ikke bare et slag i luften, som skader partiet uten å kunne gi resultater.

FOLKEAVSTEMNINGEN

Dette betyr at Bratteli ikke kan avgjøre EF-saken innenfor partiet, han er avhengig av å vinne folkeavstemningen. Meningsmålingene tyder på at dette ikke vil bli noen lett oppgave, andelen motstandere har nå i lengre tid ligget nær 45 prosent av alle intervjuede. Selv med rekordartet deltakelse er derfor en klar seier bare mulig om Bratteli i tillegg til å erobre stemmene til de som enda er usikre også makter å omvende en del av dagens motstandere.

Sjansen for å klare dette reduseres imidlertid av den sterke motstanden på grunnplanet i fagbevegelsen. LO-ledelsens kontroll over organisasjonen er langt svakere enn partiledelsens over partiet, noe som får betydning ved at det nettopp er gjennom bedriftskubbene Arbeiderpartiet vanligvis får kontakt med en hovedgruppe av sine velgere. Et halventusiastisk parti uten støtte i den lokale fagbevegelsen er lite egnet til å få istand den mobiliseringen partiledelsen trenger. I denne desperate situasjonen rasles det så igjen med det som tidligere har vært ledelsen mest effektive våpen mot opposisjonen, kabinett-spørsmålet. Avisredak-

Demokratiets spilleregler

Sentralstyret i AUF, et knapt flertall i styret for Oslo Arbeidersamfund og styret i Arbeidsmannsforbundet har stilt seg i spissen for en underskriftskampanje mot at Norge skal bli med i EEC. For det første er det uohørt og i strid med demokratiets spilleregler, at et knapt flertall i styret for Oslo Arbeidersamfund uten å legge saken fram for «Samfunnet»s medlemmer tar et slikt politisk initiativ. Den samme kritikk kan rettes mot sentralstyret i AUF. Det burde vise så mye respekt for demokratiets spilleregler, at en la saken fram for Fylkingens landsmøte som kommer sammen om få uker. Men de som står bak denne aksjonen, må tydeligvis være helt uberørt av den omfattende demokratidebatt som de siste månedene har gjenomsyret hele arbeiderbevegelsen. Det er forstemmende at en her over hodet på medlemmene, søker å fremtvinge en politisk avgjørelse.

Denne aksjonen settes også i gang på et tidspunkt, da fagbevegelsen og partiet legger opp til en omfattende debatt i alle grunnorganisasjoner i arbeiderbevegelsen om alle de spørsmål som må gjennomdrøftes før ansvarlige organisasjoner kan treffe en prinsippavgjørelse. . . .

I denne saken er vi heller ikke i noe tidsnød. Når forhandlingsresultatet foreligger, er det fra ledende hold i alle politiske partier enighet om å legge spørsmålet om Norge skal slutte seg til EEC fram for landets velgere i en rådgivende folkeavstemning. — Først på dette tidspunkt, og etter en grundig debatt i alle forum innenfor arbeiderbevegelsen, er tiden inne for så vel fagbevegelsen som Arbeiderpartiet å presentere for velgerne sitt alternativ. Noe som tidligst kan bli aktuelt en gang i 1972.

Hvorfor vil ikke aksjonistene avvente den debatt som nå starter i arbeiderbevegelsens grunnorganisasjoner? — Hvorfor søker de å tvinge fram en avgjørelse før denne debatten kommer i gang? — Hvordan ville aksjonistene ha reagert, hvis sentralstyret i Arbeiderpartiet og sekretariatet i LO på samme måte over hodet på de mange organisasjonsforum som er med og utformer viktige avgjørelser, søkte å «blåse» fram en avgjørelse. Aksjonistene bør få det svar de fortjener, en slik form for saksbehandling er ikke norsk arbeiderbevegelse tjent med.

DAGNINGEN

AVISA FOR LILLEHAMMER OG GUDBRANDSDALEN

Nr. 31 - 47. årg. ★ Lillehammer, lørdag 6. februar 1971 ★

LØSSALG KR. 1.00

tører krever at regjeringen må satse "sin eksistens i den politiske strid som forestår", og at folket må "få vite om man ved et nei er med på å kaste landet ut i totalt politisk kaos." Partiledelsen vil hverken bekrefte eller avsanne, den lar kabinett-spørsmålet ligge i luften uten å være klart uttalt. Samtidig gjør borgerlige EF-tilhengere sit beste for å stille kabinett-spørsmål på arbeiderparti-regjeringens vegne.

KABINETT-SPØRSMÅL

Her har en imidlertid slått inn på en farlig vei. Enheten i partiet settes for alvor på spill, faren for avskalling av aktive medlemmer og velgere øker. I tillegg forkludres EF-tilhengernes siste middel til seier: folkeavstemningen. Jo mer tillit til regjeringen Bratteli bringes inn i diskusjonen, jo lettere blir det for EF-motstandere i de tre mellompartienes stortingsgrupper å frakjenne den rådgivende folkeavstemningen verdi som uttrykk for befolkningens syn på EF-medlemskap. Det er vel også et åpent spørsmål hvilken vekt opposisjonen i Arbeiderpartiet vil legge på et råd fra velgerne som er påvirket av problemstillingen "Bratteli eller kaos". Selv om Bratteli personlig skulle sette EF-medlemskap som vilkår for å regjere, kan vel ikke dette bety at Arbeiderpartiet som parti oppgir alle ambisjoner om å være et regjeringsalternativ i et Norge som blir stående utenfor EF?

LITTERATUR SOM ER BENYTTET

Om behandlingen av utenrikspolitiske spørsmål i Arbeiderpartiet:

Edgeir Benum: *Maktsentra og opposisjon. Spaniasaken i Norge 1946 og 1947* (Oslo, Universitetsforlaget, 1969)

Knut E. Eriksen: *Debatten om sikkerhetspolitikken innen Det Norske Arbeiderparti 1948 og 1949* (hovedoppgave i historie, Oslo 1969, under utgivelse på Gyldendal)

Fredrik Hoffmann: *Påskeopprøret 1958* (Oslo, PAX, 1966)

Øyvind Skåtun: *Cubasaken i norsk politikk – desember 1958-mars 1959* (Hovedoppgave i historie, Bergen 1971)

Kari Enholm: *Norge – en NATO-base* (Oslo, PAX, 1967)

Om fåmannsvelde i partier:

Robert Michels: *Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy* (New York, Free Press, 1966)

Jens Arup Seip: *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays* (Oslo, Universitetsforlaget, 1963)

Henry Valen og Daniel Katz: *Political Parties in Norway* (Oslo, Universitetsforlaget, 1964)

Francesco Kjellberg: *"Om oligarkiets jernlov og vårt demokrati"*, Samtiden 5-1965)

Henry Valen: *"Om "oligarkiets jernlov" i nyere samfunnsforskning"*, (Samtiden 5-1966)

Eksemplene fra tidligere avgjørelsesprosesser er i første rekke hentet fra Benums, Eriksens og Hoffmanns avhandlinger. I en kortfattet framstilling som den foreliggende har det ikke vært mulig å gi så nøyaktige referanser og fyldige sitater som ønskelig. For å sikre at ikke eksemplene blir feilaktig gjengitt eller satt inn i en misvisende sammenheng, har alle tre historikere lest gjennom manuskriptet og godkjent bruken av materiale fra deres undersøkelser.

KAN BRATTELI GJØRE SOM HAN ØNSKER?

Arbeiderpartiets behandling av EF-saken

"Den saksbehandlingen vi har gjennomført og er i gang med har løst mange vanskelige saker i arbeiderbevegelsen tidligere. —"

"Summerer vi det hele opp er det min oppfatning at vi har hatt og har i gang en demokratisk saksbehandling i tråd med det som har vært og er vanlig i norsk arbeiderbevegelse. —"

RONALD BYE i *Arbeiderbladet* 23/3-1972.

Hvordan var egentlig saksbehandlingen i viktige utenrikspolitiske stridsspørsmål i etterkrigstida som forholdet til Franco-Spania, NATO-medlemskapet og opprustningen av Vest-Tyskland? I dette heftet brukes materiale fra historiske undersøkelser av disse sakene til å belyse hvordan den organisasjonsmessige praksis i Arbeiderpartiet ga ledelsen muligheter for å utmanøvrere sterke opposisjonsgrupper i partiet, enda til et flertall i stortingsgruppa.

Etter oversikten over hvilke midler partiledelsen i tidligere saker har kunnet bruke for å få sin linje igjennom, rettes så søkelyset mot behandlingen av EF-saken. Landsmøtet i mai 1971 vedtok at det endelige standpunktet i denne saken ville bli tatt først etter en "bred og demokratisk saksbehandling i alle partiorganer". I hvilken grad har partiledelsen forsøkt å utnytte det overtaket som den organisasjonsmessige praksis kan gi den også i dette fundamentale spørsmålet, der meningene i partiet er så sterkt delte? Fortjener framgangsmåten som er valgt, betegnelsen "bred og demokratisk saksbehandling"? Er det rimelig å forlange at EF-motstandere i stortingsgruppa og partiet for øvrig skal bøye seg for flertallet på landsmøtet?